

Гандзюк В. О., Одобецька І. С. Роль, значення та практичні аспекти впровадження медіаграмотності в університетській освіті: з досвіду Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Інформаційна грамотність в умовах воєнного стану: обробка, захист та презентація даних : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 2 грудня – 12 січня 2025 року. – Львів – Торунь: Liha-Pres, 2025. 188 с.

Віталій Гандзюк,

Ірина Одобецька

РОЛЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ: З ДОСВІДУ ВДПУ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Анотація. У статті розкрито роль і значення медіаграмотності як невід’ємної складової сучасної університетської освіти в умовах цифровізації, інформаційних загроз та стрімкого розвитку медіапростору. Проаналізовано основні підходи до формування медіаграмотності здобувачів вищої освіти, окреслено її вплив на розвиток критичного мислення, інформаційної культури, навичок аналізу й оцінювання медіаконтенту. Особливу увагу приділено практичним аспектам упровадження медіаграмотності у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського. Представлено досвід інтеграції медіаграмотнісних компетентностей в освітній процес через навчальні дисципліни, практикоорієнтовані завдання, тренінги, майстер-класи, співпрацю з медіаекспертами та реалізацію студентських медіапроектів. Зроблено висновок, що системне впровадження медіаграмотності сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців, здатних критично сприймати інформацію, ефективно комунікувати та відповідально діяти в сучасному інформаційному середовищі.

Ключові слова: медіаграмотність, університетська освіта, інформаційна культура, критичне мислення, медіаосвіта, медіакомпетентність, освітній процес, професійна підготовка, заклад вищої освіти, студентські медіапроекти.

Сучасний світ дедалі більше залежить від інформації, яку ми отримуємо через медіа. Інтернет, соціальні мережі, онлайн-новини та інші цифрові платформи стали основними джерелами інформації для багатьох людей.

В умовах інформаційного перевантаження та зростання кількості фейкових новин важливість медіаграмотності у формуванні критичного

мислення та здатності аналізувати інформацію зростає. Особливо важливо інтегрувати вивчення медіаграмотності в освітній процес університетів, адже саме тут студенти отримують ключові знання та навички, необхідні для успішного життя в сучасному суспільстві [1, с. 52].

Медіаграмотність – це здатність критично аналізувати, інтерпретувати та використовувати інформацію з різних медійних джерел.

На кафедрі журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського готують студентів спеціальності «Журналістика» не лише до професійної діяльності, але й до активного громадського життя. Уміння працювати з інформацією та уникати маніпуляцій має вирішальне значення для прийняття обґрунтованих рішень, захисту від дезінформації.

Критичне мислення є основою інтелектуальної самостійності студентів-журналістів. Вивчення медіаграмотності допомагає їм аналізувати тексти, відео та зображення на предмет упередженості; ставити правильні запитання щодо джерел та мети поданої інформації; формувати власну обґрунтовану думку [2].

У світі, де фейки поширюються швидше за правду, студенти мають бути підготовлені до протидії дезінформації – саме на це спрямована вибіркова навчальна дисципліна «Основи медіаграмотності» (4 кредити, 120 год). Під час лекційних та практичних занять другокурсників навчають розрізняти факти та домисли; виявляти алгоритми маніпуляцій, що використовуються у соціальних мережах; уникати пасток клікбейт-заголовків та ін.

Фейк та дезінформація, факт та судження, інформаційний шум та інформаційна бульбашка, навички критичного мислення, джерела інформації та уважність – спрощене пояснення понять, але з більшою ефективністю розуміння, запам'ятовування та застосування: під час вивчення дисципліни «Основи медіаграмотності» активно впроваджуються гейміфікаційні елементи.

Гейміфікація – цікавий та дієвий спосіб залучення аудиторії за допомогою ігрових методик у неігрових практиках.

Особливістю занять такого формату є мінімальне подання теоретичного матеріалу, натомість акцент робиться на практичному розумінні та застосуванні умінь з медіаграмотності.

Під час занять до роботи активно залучені всі студенти, робота з матеріалом тут і зараз, аналіз інформації та вдосконалення навичок критичного мислення.

Оволодівши знаннями з медіаграмотності, коректно використовуючи джерела, розуміючи етичні аспекти комунікації студенти здатні створювати об'єктивний та збалансований медіаконтент.

Наразі на кафедрі створюється науково-практична лабораторія з медіаграмотності та інформаційної безпеки.

Інтеграція медіаграмотності в освітніх процес реалізовується також через залучення здобувачів до різноманітних навчальних, просвітницьких, виховних заходів – семінарів, круглих столів, тренінгів і под.

У 2024 році студенти спеціальності «Журналістика» мали нагоду підвищувати рівень медіаграмотності, зокрема:

1. Студенти 4 курсу спеціальності «Журналістика» Вінницького педуніверситету Яна Тихолаз та Аліна Талан взяли участь у шестигдинному тренінгові з медіаграмотності для журналістів під назвою «Якісне інформування аудиторії: як уникнути помилок при підготовці контенту».

На зустрічі були присутні представники телевізійних і радіокомпаній, провайдери аудіовізуальних сервісів, редактори друкованих та онлайн-медіа, а також представники місцевого осередку Національної спілки журналістів України. Медіатренерки – Тетяна Строй та Олена Самойленко.

Учасники створювали та аналізували контент, спілкувалися з професійними журналістами, які багато років працюють у цій сфері.

2. Академія української преси разом з Фондом Фрідріха Науманна за Свободу провели дводенний офлайн-тренінг «STOPманіпулятор» для 20-ти студентів-журналістів Вінницького педуніверситету. Ключова мета заходу – дати зрозуміти аудиторії, що маніпуляції стають все більш витонченими і щоб

перешкоджати їм, треба навчитися опановувати емоції та ідентифікувати психологічні прийоми.

Маніпуляції – це не лише про медіа, це багаточисельні прийоми, у фундаменті яких «лежить» психологія та вплив на свідомість людини.

Упродовж двох днів учасники разом з тренерами всебічно аналізували медіапростір, формували нові погляди, відкривали незнайомі інсайти, долучалися до ігор та вправ з аналізом та висновками. Студенти дізналися, зокрема, як знайти правду у світі брехні, яка особливість новин сьогодні, що таке концепція справедливого світу, чим небезпечні Confirmation bias. Спікери говорили й про соцмережі, інтернет і їхні пастки, а також про техніки, гачки, слова – що використовує маніпулятор.

Присутні грали в авторську настільну гру Академії української преси — «Медіаграмотна Мафія», де спробували себе у ролі Правди, Фейку, Фактчекера і Свободи слова.

3. Творчу майстерню від випускниці спеціальності «Журналістика», а нині заступниці головного редактора телеканалу «ВІТА» Марії Супрун відвідали студенти-другокурсники Вінницького педуніверситету.

У межах вивчення дисципліни «Основи медіаграмотності» гостя детально ознайомила зі специфікою підготовки авторської програми «Давайте перевіримо». Це соціально-пізнавальне шоу, яке включає щотижневий аналіз актуальних та резонансних новин з популярних телеграм-каналів, вайбер-груп та Тік-Ток, надає поради експертів, як ідентифікувати «неякісну» інформацію.

Марія розповіла, що здавна цікавиться темою маніпуляцій в медіа, тож із задоволенням взялася за реалізацію проєкту, мета якого – розвінчувати фейки, фільтрувати інформацію та «ловити» маніпуляцію в новинах, навчати аудиторію відрізнити правду від брехні та розпізнавати вкиди російської пропаганди.

Під час зустрічі присутні розглянули різні аспекти ІПСО, якими в умовах повномасштабної війни окупанти намагаються підірвати бойовий дух українців та посіяти панічні настрої у суспільстві.

Марія наголосила на тому, що бути медіаграмотним важливо не тільки журналістам, а й звичайним споживачам інформації – від школярів до людей похилого віку.

4. Віртуально переміститися у цікавий та загадковий світ, де принц Літератус проходить 10 світів у пошуках своєї коханої Верітас, викраденої Маніпулісом, щоб стати його другом та помічником.

Студенти 2 курсу спеціальності «Журналістика» з цікавістю пізнавали медіаосвітню гру «Пригоди Літератуса», створену Центром медіаініціатив (Вірменія) (українська версія – Академія української преси). Віртуальні ігри на офлайн заняттях – це командна взаємодія та жваві дискусії. Наприкінці гри учасники дізналися, чи компетентні вони медіаспоживачі. Наші тільки такі... на 97,6%

5. У межах вивчення дисципліни «Практична журналістика» (доц. Гандзюк В.О.) другокурсники спеціальності «Журналістика» Вінницького педуніверситету взяли участь у грі «365° за шкалою медіаграмотності», яка розвиває критичне мислення, вчить аналізувати інформацію під кутом 360°. Модератор заходу – асист. Ірина Одобецька.

Студенти зацікавлено аналізували фейкові повідомлення та, враховуючи надані факти, свідчення (за умовами гри), відтворювали максимально правдиву новину. Крім того, вчилися працювати у команді на спільний результат.

6. Асистентка кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Аліна Олійник взяла участь у медіа-квізі «Влучний кидок: редагуємо новини».

Обговорювали основні поняття медіаграмотності, вчилися відрізняти правду від фейків на практиці, виконували інтерактивні завдання та влаштували жваві дискусії. Проєкт втілюється МЦ «Квадрат» та ГО «Молодь 3.0».

7. Гостьову лекцію для студентів 2 та 3 курсів спеціальності «Журналістика» провела Оксана Почапська, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики КПНУ імені Івана Огієнка / ад'юнкт Інституту філософії і соціології Польської академії наук. Тема: «Зброя для цивільних: прості кроки до медіаграмотності».

Студенти ознайомилися із прикладами маніпуляції у сучасному медіапросторі, на реальних кейсах вчилися протистояти ІПСО та створювати якісні матеріали, відповідно до журналістських стандартів.

8. Про нове медійне законодавство та прикладні аспекти його реалізації розповів студентам-журналістам представник Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення у Вінницькій області Вадим Мазурик розповів про інструменти впровадження в життя нового Закону «Про медіа» та його значення для громадян.

Йшлося, зокрема, про медіареформу і те, як вона забезпечує регулювання інтернету, свободи слова, діяльності медій у воєнний час і блокування джерел дезінформації.

«У новому законодавстві у сфері медіа враховувано присутність нових технологій, сучасні можливості одержання та передачі інформації, звички аудиторії, а також інструментарій боротьби з викликами гібридної війни та ворожою пропагандою», – наголосив спікер. За його словами, ухвалення нового Закону «Про медіа» було однією з умов Європейського Союзу для набуття Україною членства в ЄС. «Новий Закон «Про медіа» впроваджується в інтересах суспільства, яке обрало шлях до Європи», – підсумував Вадим Мазурик.

9. Студенти спеціальності «Журналістика» (18 осіб) успішно закінчили курс із медіаграмотності на платформі Prometheus: «Медіаграмотність: як не піддаватися маніпуляціям». Отримали сертифікати.

10. Асист. Олійник А.П. долучилася до другого тренінгу в рамках курсу «Медіаграмотність та журналістика: як відповідально споживати та створювати контент», організований Національним проектом з медіаграмотності «Фільтр» Міністерства культури та інформаційної політики України у співпраці з Навчально-науковим Інститутом журналістики та за підтримки ОБСЄ. Альона Романюк – фактчекерка, авторка антифейкового проекту «НотаЄнота», викладачка Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, провела лекцію на тему: «Пропаганда vs дезінформація: як фейки стають «фактами».

11. Викладачі кафедри разом зі студентами щорічно у рамках Глобального тижня медіаграмотності успішно проходять національний тест із медіаграмотності.

12. У межах вивчення дисципліни «Основи медіаграмотності» (викл. Ірина Одобецька) студенти 2 курсу спеціальності «Журналістика» провели круглий стіл «Медіа та медіаграмотність: стратегії, проблеми, перспективи».

Майбутні журналісти презентували актуальні доповіді, адже попередньо опрацювали теми про фейки та дезінформацію, відмінність факту від судження, маніпулятивні технології масмедіа, інформаційний шум, діпфейки, інформаційна бульбашка, детально розглянули інструменти фактчекінгу та проаналізували як медіаграмотність впливає на психічне здоров'я.

Результати напрацювань студентів представлено у збірнику матеріалів круглого столу.

13. У межах вивчення дисципліни «Основи медіаграмотності» студенти взяли участь у тренінгу «Медіаграмотність та інформаційна безпека», який провела Олена Гресюк у МЦ «Квадрат».

Присутні дізналися, навіщо в сучасному світі критичне мислення, що таке медіаграмотність і чому вона важлива, як критично оцінювати інформацію з різних джерел, як захистити персональні дані й безпечно використовувати інтернет, а також методи виявлення фейкових новин.

Студенти мали змогу позмагатися у грі «Правда чи Не правда», де навчилися розрізняти факти від суджень. Олена Гресюк підкреслила важливість якісної журналістики та відповідального підходу до споживання інформації.

14. Студентка-другокурсниця спеціальності «Журналістика» Карина Насіковська в межах виховної години провела воркшоп на тему «Коротко про медіаграмотність або як протидіяти фейкам».

Спікерка поділилася інформацією, яку дізналася під час стажування в Німеччині (м.Лейпціг), зокрема, як протидіяти і розпізнати фейки, ознаки маніпуляцій, подала фото, згенеровані ШІ, та показала програми, які розпізнають його.

Присутні довідалися про сайти, за допомогою яких можна перевірити діпфейки, виявити фотографії, оброблені за допомогою "фотошопу", які книги варто прочитати за темою фактчекінгу.

На завершення Карина додала: "Майбутнім журналістам особливо варто залишатися медіаграмотними та аналізувати інформацію, яку отримують із різних видів медіа і соціальних мереж».

15. Студентка 3 курсу спеціальності «Журналістика» Дар'я Вермеяш провела для студентів 1 та 2 курсу воркшоп з медіаграмотності. Отримані знання та досвід під час участі в українсько-німецькому медіатаборі дозволили їй поділитися практичними навичками з аудиторією та підвищивши рівень їхньої медіаосвіченості.

Спікерка наголосила, що в час, коли інформація оточує нас звідусіль, критично важливими є вміння відрізнити правду від фейків, маніпуляцій та пропаганди, адже росія активно використовує ці інструменти у боротьбі з Україною.

Присутні розглянули основні ознаки фейкових новин - відсутність конкретних деталей, емоційні заголовки, сумнівні джерела; навчилися як правильно перевіряти інформацію, зокрема, знаходити першоджерело, аналізувати автора та ресурс, звертати увагу на деталі й дати.

Особливий наголос Дар'я зробила на тому, що фейки зазвичай розраховані на емоційну реакцію читачів. Тому перед тим, як поширювати інформацію, важливо зробити паузу і проаналізувати її достовірність.

Спікерка підкреслила, що медіаграмотність не дається людям від природи, а її потрібно постійно розвивати. Читання якісних медіа, самоосвіта в темах, які цікавлять, допоможуть виробити «чуття» до маніпулятивного контенту.

16. У межах міжнародного тижня медіа- та інформаційної грамотності «Global Media and Information Literacy Week» студенти-журналісти 1 і 2 курсів поспілкувалися з медіатренеркою, фахівчиною з медіаграмотності, випускницею педуніверситету Аліною Шемчишеною. Говорили про перевірку інформації, зокрема в соцмережах.

Присутні проаналізували приклади фейкових новин та акаунтів, що імітують справжніх людей. Учасникам показали, як працюють боти, які пишуть коментарі для підвищення активності на платформі. За допомогою інтерактивної вікторини «Правда чи міф» студенти мали нагоду зорієнтуватися щодо рівня своєї медіаграмотності.

Одним із найцікавіших моментів стала демонстрація публікацій із Facebook, де студенти відрізняли правду від брехні. Такий інтерактивний підхід надав їм практичні інструменти для розпізнавання фейкових повідомлень та допоміг зрозуміти, що критичне мислення є невід'ємною частиною споживання інформації.

Студенти вкотре переконались, що медіаграмотність є необхідністю у сучасному світі технологій і соцмереж.

Медіаграмотність – це необхідний інструмент у сучасному світі, який допомагає молоді орієнтуватися в інформаційному просторі. Уведення цього компоненту в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського сприяє розвитку критично мислячих, соціально відповідальних та професійно підготовлених громадян. Університет прагне бути авангардом у боротьбі з дезінформацією та формуванні покоління, здатного протистояти викликам цифрової епохи.

Використана література

1. Критичне мислення [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vchytel.info/krytychne-myslennya> (дата звернення 17.11.2024) – Назва з екрана.
2. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Ред. упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за науковою редакцією В.В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.